

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 4, Sayı:16, Eylül 2018, s. 187-197

Dr. Öğretim Üyesi Handan KASIMOĞLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, handanaydin@comu.edu.tr

Pınar AKALIN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tez öğrencisi, pinarakalin.91@gmail.com

İZMİR İLİ MENEMEN İLÇESİNE BAĞLI BOZALAN KÖYÜNÜN GEÇİŞ DÖNEMİ RİTÜELLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Özet

Bu makalede İzmir ili Menemen ilçesine bağlı Bozalan köyünün “geçiş dönemi” ritüelleri alt başlıklarıyla birlikte ele alınmıştır. Makalenin giriş bölümünde çalışma alanı ve kuramsal çerçeve ile ilgili bilgiler verilmiştir. Çalışmanın amacı ve nasıl bir yol izlendiği açıklanmıştır. Geçiş dönemleri “doğum, evlenme ve ölüm” olmak üzere insan hayatının üç ana evresini ele almaktadır. Bu dönemlerde uygulanan ritüeller, kendi değerlerimizi ve kültürümüzü tanımamız açısından büyük önem taşımaktadır. Bu ritüellerin neler olduğu ve geçmişten günümüze ne şekilde aktarıldığının belirlenmesi farkındalığımızı arttıracak unsurlardır. Çalışmamızda söz konusu ritüellerin Bozalan köyünde, köyün kendine has değerleri ve kalıplarıyla nasıl yansıtıldığı ortaya konulmuştur. Çalışmamızın sonucunda Türk dünyasında geniş bir yer kaplayan “geçiş dönemi” ritüellerinin, yöresel olarak da önemli ölçüde yaşatılmaya devam edildiği görülmüştür. Çalışma alanımızda daha önce bu konunun ele alınmaması bakımından makalemiz orijinallik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geçiş Dönemi, Ritüel, kültür, Türk Dünyası

A RESEARCH ON THE RITUALS OF TRANSITION PERIOD OF BOZALAN
VILLAGE OF THE MENEMEN PROVINCE

Abstract

In this article, the "transition period" rituals of Bozalan village of İzmir province Menemen district are discussed together with titles. In the introductory part of the study, information about the study area and the theoretical framework is given. Later on, the purpose of the study and the way in which it is traced is explained. Transitional periods deal with three main stages of human life, namely "birth, marriage and death". The rituals applied during these periods are of great importance in terms of our own values and our recognition of our culture. The determination of what these rituals are and how they are transmitted from day to day is an element that will increase our awareness. In the study, it was stated that rituals are reflected in the village of Bozalan with its own values and patterns. As a result of the research, it has been seen that the "transition period" rituals which occupy a large part in the Turkish world continue to be kept alive to a significant extent locally. This research was originally carried out due to the fact that it has not been addressed before, so it examines and reveals local rituals.

Keywords: Transition Period, Ritual, Culture, Turkish World

Giriş

İnsan, hangi toplumda yaşarsa yaşasın hayatının bazı dönemlerinde hem kişisel hem de toplum içindeki yerinin ve konumunun değiştiği bazı dönemlerden geçer; bu dönemlerde toplumdaki topluma değişmekle birlikte amacın ve özün aynı kaldığı bazı tören ve kutlamalar yapılır. Birey için bir toplumdaki diğerine geçişin sembolü ya da sınavı olan geçiş dönemi törenleri, içlerinde birçok kültürel unsuru ve inancı barındırırlar.¹

İnsan yaşamının başlıca üç önemli "geçiş dönemi" vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu "geçiş"leri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu "geçiş dönemi"ndeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere açıktır.²

Belirtilen geçiş dönemi ritüellerinin ele alındığı çalışmamızın inceleme alanı İzmir Menemen ilçesine bağlı Bozalan köyü ile sınırlıdır. Kuruluşu altı bin yıl öncesine dayanan Menemen ilçe-

¹Yılmaz Yeşil, Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum, Evlenme, Ölüm Gelenekleri), T.C. Eskişehir Valiliği, Ankara 2014, Ön Söz

² Sedat Veyis Örneç, Anadolu Folklorunda Ölüm, Aü Dctf. Yay., Ankara 1971, s.11.

sinin yirmi altı köyünden biri olan Bozalan köyünde yapılan bu çalışmada, alan araştırması ve karşılıklı görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu teknikler kullanılırken ses kayıt cihazı ve kamera gibi araçlardan yararlanılmıştır. Alana gidilerek belirlenen kaynak kişilere sorulacak sorular önceden hazırlanıp, sohbet havası içerisinde sorulmuş ve görüşmeler tamamlanmıştır. Bu yöntemlerle elde edilen bilgiler deşifre edilerek çalışmaya aktarılmıştır. Belirtilen araştırma yöntemleriyle Bozalan köyünün geçiş dönemlerinde uyguladıkları geleneklerin ortaya konulması ve kültürünün yansıtılması amaçlanmıştır.

Doğum ile İlgili Ritüeller:

Dilimizde tevellüt, velâdet sözcükleriyle de karşılanabilen doğum; bir canlının yeryüzüne gelmesi şeklinde açıklanmaktadır.³ Hayat, doğum ile başlar ve bu başlangıç, inançlara dayalı yüzlerce âdetin uygulandığı dönemdir. En önemli geçiş olan doğumla birlikte birey, yaşanan hayata katılır. Bu anlamda çocuğun doğumuyla ilgili törenler, gelenekler, tabular geçiş dönemi içindedir.⁴ Bunlar çalışmada; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir.

1)Doğum Öncesi:

Doğum da bir “geçiş” olduğuna göre, inançlar ve gelenekler, gebe kadını daha doğum öncesinden, hatta çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak birtakım âdetlere uymaya, bu âdetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır.⁵

Çalışmamızda ele alınan Bozalan köyünde de çeşitli doğum öncesi uygulamalar mevcuttur. Çocuk sahibi olmak isteyen; fakat bebeği olmayan kadınlar için yeni doğum yapmış bir annenin eş adı verilen plesentası anında alınır. Bu eş, bir leğenin içine konulur ve çocuğu olmayan kadın bu eşin üzerine oturtulur. İşlemin uygulandığı akşam kadından ilişkiye girmesi istenir. Köyde bu sayede bebeği olmayan kadınların hamile kaldığı söylenmektedir. Aynı zamanda eş alınan annenin bebeğiyle, yeni doğan bebeğin vücudundaki benlerin aynı yerlerde olduğu da verilen bilgiler arasındadır.

Bunun dışında köyde çocuğu olmayan kadınlara uygulanan bir ritüel de “bel çekme”dir. Bebeği olmayan kadının beline bir kaşık konulur. Kaşığın üzerinden bir kuşak geçirilir ve bele bağlanır. Bu işlemin ardından: “Allah’ım kaşığını, kuşağını ben bağladım; uşağını sana bıraktım. Senin izinle bebeği olsun,” denilerek ritüel tamamlanır. Ayrıca çocuğu olmayan kadınlara soğan ve sarımsak karıştırılarak yapılan bir macun yedirildiği de görülmektedir.

Türklerin hayatında, çocuk sahibi olmak isteyenler, Tanrı’nın rızasını kazanmak için kutlu kişilerin alkışını/duasını dilerlerdi.⁶ Kimi destanlarımızda, çocuk sahibi olmak isteyenlerin elmalı

³Yılmaz Yeşil, Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum, Evlenme, Ölüm Gelenekleri), T.C. Eskişehir Valiliği, Ankara 2014, s.65.

⁴ Yılmaz Yeşil, Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum, Evlenme, Ölüm Gelenekleri), T.C. Eskişehir Valiliği, Ankara 2014, s.65.

⁵Yılmaz Yeşil, Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum, Evlenme, Ölüm Gelenekleri), T.C. Eskişehir Valiliği, Ankara 2014, s.67.

yerlerde, kutlu pınar başlarında, ata mezarlarında yatması gerektiği vurgulanır.⁷ Bu inancın bir yansıması olarak Bozalan köyünde de çocuk sahibi olmak isteyen kadınların hocalara gidip muska yazdırdıkları görülmektedir. Türbelere gidip dua ederek ve adak adayarak da bu dileklerini gerçekleştirmek isteyenler vardır.

Bozalan'da hamile kadınların doğacak bebeklerini sağlıklı olarak dünyaya getirebilmeleri için uymaları gereken bazı kurallar ve kaçınmaları gereken işlemler vardır. Hamile kadın ağır kaldırmamalıdır. Yüksek yerlere kolunu kaldırarak uzanmamalıdır. Eğer bunlara dikkat etmezse özellikle ilk üç ay bebeğini düşürme riski artar. Ayrıca cenaze evine girmemelidir ve çocuğu olmayan kadınlarla görüşmemelidir. Bunlar uğursuzluk olarak kabul edilir. Hamile kadın asla yalnız yatmamalıdır. Çiğ ciğere dokunmamalıdır. Eğer dokunup elini vücudunda bir yere sürerse bebekte tam o noktada ciğer şeklinde doğum lekesi olacağına inanılır. Bebeği tavşan dudaklı olmasın diye tavşan eti yememelidir. Hamileyken maymun, ayı gibi hayvanlara bakılmamalıdır ki; çocuk çirkin ve kıllı olmasın. Ayrıca hamile bir kadın sahibinden izinsiz olarak alıp herhangi bir şey yerse doğacak bebekte o yiyecek şeklinde doğum lekesi olacağına inanılır.

Bu ritüellere ve kaçınmalara uyarak hamileliğini sürdüren kadınların en önemli arzularından birinin de bebeklerinin cinsiyetlerini öğrenmek olduğu tespit edilmiştir. Hem geçmişte hem günümüzde gebe olduğunu anlayan kadının ve çevresindekilerin ilk düşüncesi çocuğun oğlan mı kız mı olduğunu öğrenmeye çalışmaktır.⁸ Teknik imkânlarla çocuğun cinsiyetinin tespit edilmediği dönemlerde çocuğun cinsiyetinin anlaşılması ancak bazı uygulamalar sonunda gerçekleşebiliyordu. Anne karnındaki çocuğun cinsiyeti, hamile kadının vücudunun şekli, canının çektiği yiyecekler, tavır ve davranışlarına bakılarak anlaşılmaya çalışılırdı.⁹ Çalışma alanında da bu tür uygulamaların hala devam ettiği görülmektedir. Bebeğin cinsiyetini belirlemek için, minderlerin altına gizlice bıçak ve makas konulur. Hamile kadın bıçağın üstüne oturursa erkek; makasın üstüne oturursa kızı olacağına inanılır.

Hamile kadının saçından bir tel koparılarak yüzüğün içinden geçirilir ve saça bağlanır. Daha sonra bu yüzük geçirilen saç ucundan tutulur. Eğer yuvarlak bir şekilde dönerse kız; dik hareket ederse erkek olacağına inanılır. Hamile kadının kafasına tuz ekilir. Eğer bu işlemden sonra ilk olarak burnunu ellerse oğlu olur; ağzını ellerse kızı olur denilir. Ayrıca kadının vücut şekline bakılarak da bebeğin cinsiyeti hakkında tahminlerde bulunulur. Eğer kadının kalçaları genişlemişse bebeğinin kız; karnı sivri bir şekilde büyümüşse de erkek olacağı düşünülür. Bu uygulamaların dışında hamile olan kadınların bir kısmının doğacak bebeklerinin cinsiyetini rüyasında görebildiği öğrenildiği belirlenmiştir. Kadınlar rüyalarında bir mübarek kişi; eren, evliya görürler. Bu kişi onlara ya bebeklerinin yüzünü gösterir ya da sadece sesleri gelir ve bebeklerinin cinsiyetini söylerler. Rüyaların sonunda genellikle cinsiyetle birlikte bebeklerine koymaları gereken adın da kadınlara söylendiği anlatılmaktadır.

⁶ Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, Ankara, 1964, s.9

⁷ Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara, 1976, s.160

⁸ Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, 1999, s.145.

2) Doğum Sırası:

Türk Dünyası'nda özlemle beklenen çocuğun kucağa alınacağı an olan doğum sabırsızlıkla beklenir. Aileler kendi hallerine göre doğum için hazırlanırlar.¹⁰ Çalışma alanımız olan Bozalan köyünde de bu anı kolaylaştırmak ve rahat bir doğum sağlamak için ritüeller geçmişten bugüne sürdürülmektedir. Doğumun kolay geçmesini sağlamak için bir avuç pirince kırk bir kere *Yasin* duası okunur. Hamile kadının sancısı geldiği zaman bu pirinçler ona yutturulur ve daha rahat doğuracağı düşünülür. Ayrıca doğum sırasında musluk açılır ki doğum sular seller gibi rahat geçsin. Bunun yanı sıra doğum olurken orada bulunanlardan biri annenin sırtını sıvazlayarak: "Elim Fatma Ananın eli olsun," der. Bu da Fatma Ana'nın kutsallığına olan inanın yöreye de yansdığı ve varlığını sürdürdüğünün bir göstergesidir.

Doğum sırasında kesilen bebeğin göbek bağı ile ilgili inanışlar köyde geniş yer kaplamaktadır. Anadolu'nun birçok yerinde görülen göbek bağına kutsal olması inancı burada da mevcuttur. Göbek bağı ile bebeğin yaşantısı arasında temas olduğu düşünülmektedir ve bu düşünce etrafında gelişen ritüeller uygulanmaktadır. Bebeğin kesilen göbek bağı ailenin isteğine göre bir caminin veya okulun bahçesine gömülür. Göbek bağı okula gömülen çocukların ileride öğretmen, ilim insanı olacağı inancı mevcuttur. Cami bahçesine göbek bağı gömülen çocukların ise ileride dinine bağlı bir insan olacağına ve imamlık, hocalık gibi meslekler seçeceklerine inanılır. Az bir kesim de olsa göbek bağı evde saklamayı tercih edilenler de görülmüştür. Bunun amacı ise evlatlarının ileride evine bağlı bir insan olmalarını sağlamaktır.

3) Doğum Sonrası

Doğum sonrasında bebeğin ve annenin huzurunu sağlamak amacıyla yapılan bu ritüellerin başında köyde lohusa kadınlara uygulanan işlemler gelmektedir. Lohusa kadın 40 gün asla yalnız bırakılmaz. Odasında mutlaka "En'am" ismi verilen küçük ebatlı bir Kur'an, makas veya bıçak bulundurulur. Bıçak ya da makas genellikle bebeğin yastığının altına konulur. Bebeğin yıkanmış olan çamaşırları gece asla dışarıda bırakılmaz. Bunun uğursuzluk getireceğine inanılır. Lohusa kadın doğum yaptığı ilk kırk gün yeni doğmuş bebek gibi günahsız sayılır. Köyde bu önlemlerin alınma sebebi olarak, Anadolu' da yaygın olarak inanılan "Al Karısı" isimli kötü ruh gösterilmektedir. Bu önlemler alınmazsa "Al Karısı"nın bebeği boğacağı düşünülmektedir. "Al Karısı" adlı kötü ruhun annelere eşleri kılığında gözükerek geldiği anlatılan hikâyeler arasındadır.

Bebeğin doğumunun üzerinden kırk gün geçtikten sonra "kırk gezmesi" denilen ritüel gerçekleştirilir. Buna "kırk çıkarma" ismi de verilmektedir. Bebek kırkıncı gün giydirilerek dışarı çıkarılır. Uzak yolda yaşayan bir tanıdığın evi seçilir ve buraya götürülür ki bebeğin ömrü de yol gibi uzun olsun. Gidilen yerlerde bebeğe yumurta ve ekme verilir. Yumurta, bebeğin koynuna konulur. Bunun amacı ileride kismetli ve bereketli bir insan olmasını sağlamaktır. Ayrıca bebeğin yüzüne ömrü uzun olsun, saç sakalı beyazlayana kadar yaşasın diye un sürüldüğü de olur.

⁹ Işıl Artun, Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm, Yayıncı Yayınları, İzmit, 2004, S.120.

¹⁰ Işıl Altun, Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm, Yayıncı Yayınları, İzmit, 2004, s.152.

Kırkinci gün yapılan diğer bir işlem “kırk çıkarma”dır. Bebeğin kırkının çıkması amacıyla bebeğe banyo yaptırılır. Banyo yaptırılacak suyun içerisinde kırk adet taş atılır. Bu taşlar atılmadan önce her birine tek tek dua okunur. Bebek bu suyla yıkanıp kırkı çıkarıldıktan sonra anne de aynı suyla abdest alır. Yıkanılan su evin her yerine serpilir. Köyde “kırkı çıkmamış” iki anne karşılaşırlarsa kırklarının karışacağına ve bunun annelere uğursuzluk getireceğine inanılır. Bu nedenle bu iki anne birbirlerine bozuk para ya da iğne vermek zorundadırlar. Kırkı çıkmamış iki bebeğin yan yana gelmesi halinde de kırklarının karışacağı inancı hakimdir. Bu sebeple eğer yan yana gelirlerse, odada önce bulunan bebek kucakta dik bir şekilde ayağa kaldırılır. Kırklı çocuk kurban bayramında kesilen kurban etiyle de asla aynı yerde bulunmamalıdır. Eğer kurban eti çocuğun bulunduğu yere getirilirse bebek yine ayağa kaldırılır. Bunun sebebi kesilen kurbanla bebeğin kırklarının karışmamasıdır. Eğer kırklar karışırsa bebeğin kafasını dik tutmasının ve vücudunu toplayabilmesinin gecikeceğine inanılır. Ayrıca, eğer adet halindeki bir kadın kırkı çıkmamış bir bebeği ziyarete giderse o bebeğe nazar değdirip bebeğin vücudunda sivilceler çıkaracağı inancı hakim olduğu için bebeğin kulağına eğilip: “Ben de annen gibiyim,” demesi gerekmektedir. Yeni doğan annenin başına kırmızı kurdele bağlanması da böyle bir ziyaret olursa bebeğe nazar değmesini önlemek amaçlıdır.

Doğum sonrası sütü gelmeyen annelerin sütünü arttırmak için annenin beline yakı yapıştırılarak veya kuşak bağlanarak bel ısıtılır ve sıcak tutulur. Sütü gelmeyen annenin göğüsleri ılık suyla yıkanır. Bunların dışında anneye bol bol kuru soğan ve börülce yedirilir ki sütü artsın. Bebekleri süttten kesmek amacıyla da birtakım işlemler gerçekleştirilir. Süttten kesme zamanı gelince anne kendi saçından keserek göğsüne yapıştırır ve bebeği süt emmeden soğutmaya çalışır. Bu amaçla göğüslere ruj ve pul biber sürüldüğü de görülür. Bebeğin süttten kesildiği ilk gece annenin göğüsleri şiştiği ve ağrıdığı için havluyla sıkıca bağlanır. Bu uygulamalarla bebek ve annenin süreci daha kolay geçirmesi amaçlanmaktadır.

Doğum sonrası *ad koyma*, *tuzlama*, *diş gediği* ve *tırnak kesme* ritüelleri de köyde çok önemli yer kaplamaktadır. Bebeğe konulan isim, köyün hocası veya ailenin en yaşlı ferdi tarafından sağ kulağına ezan okunduktan sonra üç kere tekrar edilerek söylenilir. Daha sonra mutlaka bebeğe bir *göbek adı* verilir. Bunun sebebi ise bebeğin ahirette göbek adıyla çağırılacağı düşünülmesidir. Bebeğin ilk dişi çıktığında *diş gediği* ya da *diş buğdayı* denilen bir ritüel gerçekleştirilir. Bebeğin ilk dişi çıktığında buğday haşlanır. Bu buğdayın içine kuş üzümü ve badem de konulur. Eve misafirler davet edilerek hazırlanan buğday gelenlere dağıtılır. Aynı gün bir tepsiye Kur’an, iğne, makas ve kalem konur. Eğer bebek, Kur’an’ı alırsa dinine bağlı; kalemi alırsa muallim ya da kâtip; iğneyi alırsa terzi; makası alırsa berber olacağına inanılır. Bebeğin ilk tırnakları kesilirken hırsız, arsız olmaması için bebeğin eli tutulur ve babanın cebine sokulur. Bebeğe o cepteki paralardan biri tutturulur. *Tuzlama* işlemi ise bebeğe *yarı kırk* denilen zamanda yani doğumundan yirmi gün sonra köy ebesi, anneanne ya da babaanne tarafından yapılır. Bebek bir leğenin içine konulur. Özellikle koltuk altları, boynu ve en çok terleyebilecek bölgeleri olmak üzere bütün vücudu tuzla ovulur. Bebeğin tuzlanmasıdaki amaç; ilerleyen yaşlarında fazla terlememesi ve terlese bile kokmamasıdır.

Yeni doğan bebekleri hastalıklardan korumak amaçlı uygulanan ritüeller de yaygın olarak yaşatılmaktadır. Bebeği sarılıktan korumak için yüzüne sarı bir tülbent örtülür ya da bebeğin vücudu sarı tülbentle sarılır ve tülbentin üzerine kıyafetleri giydirilir. Sarılığa karşı alınan diğer bir önlem de, mısır tanelerini kaynatıp suyuyla bebeği yıkamaktır. *Pamukçuk* adı verilen hastalık bebekte görülürse de karbonatlı bezle bebeğin ağzı temizlenir. Bebeklerin zamanında konuşması için hiç kullanılmamış bir anahtar alınarak cami önüne gidilir ve burada beklenir. Daha sonra bu anahtar camiye giren ilk kişiye verilir. Bu kişi anahtarı caminin kapısındaki kilide sokup çıkarır. Geç konuşan çocuklar için yedi kurban dili toplanır ve bunlar kavru olarak çocuğa yedirilir.

Evlilik ile İlgili Ritüeller:

Evlilik bireyin statüsünde ve yaşamında bir başka önemli geçiş olduğundan, içerisinde önemli ritler, törenler barındırır. Söz konusu olan evlilik ritleri; yaşamlarını birleştiren kişileri bekârlıktan getirmiş oldukları tehlikeli güçlerden korumak, kötü güçleri, nazarı uzaklaştırmak, gerçekleştirilen birliktelikteki çoğalmayı, bereketi sağlamak, yeni evin güvenliğini ve refahını arttırmak gibi çeşitli uygulamaları içerir.¹¹

Bozalan köyünde evlenme yaşı 14-17'dir. Bu yaşa gelen genç kızlar ve genç erkekler eş seçimlerini genellikle köydeki çeşme başında gerçekleştirirler. Burada bir erkek hangi genç kızı beğenmişse ailesini o kızın evine görücü olarak gönderir. Kız isteme işlemini oğlanın ailesindeki en yaşlı kişi gerçekleştirir. Kız istemede damat bulunmaz. Kız görücülerin önüne asla çıkartılmaz. Kahveyi de kızın yengesi dağıtır. Kız isteme işleminde kız ilk ziyarette verilmez. En az üç kere oğlan ve ailesinin istemeye gitmesi gerekmektedir. Son istemede aile kızlarını vermeyi kabul ederse gelenlere lokum dağıtılır ve nişan tarihi belirlenir. Nişanın olacağı gün de damat orada bulunmaz. Nişan yüzüklerini damadı temsilen ailesi getirir. Gelinin de oğlanın ailesiyle fazla konuşması ve kendini göstermesi ayıp olarak karşılanır. Oğlanın ailesi ellerinde nişan bohçalarıyla kız evine giderler. Bu bohçaların içerisinde; *güfür* denen dantel, kadife kumaş, *birman* denen ipekli kumaş, döpiyes takımı için kumaş ve bu kumaşlara uygun olarak seçilen iç çamaşırı, çorap ve yazma bulunur. Bunların hepsi bohçanın içindeki "elbiselik" denen kumaşa iğnelidirlir ve kız evine gidilince duvarlara asılırlar. Ayrıca nişana bohçalar dışında gelen pijama ve atlet gibi hediyeler de duvarlara asılır ve daha sonra ailenin tanıdıkları bu hediyeleri görmek için kız evine ziyarete gelirler. Nişan töreni kız evinde bu şekilde sade bir törenle gerçekleştirildiği gibi köy meydanında da düzenlenebilir. Bu törende kazanlarda yemek pişirilerek davetlilere dağıtılır. Bazı ailelerin tercihe göre koç kestikleri de görülür. Takı takmak isteyen yakın akrabalar burada gelin ve damada takılarını ve hediyelerini verirler.

Köydeki düğün törenleri Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri olmak üzere üç gün sürer. Cuma günü *çeyiz serme* işlemi gerçekleştirilir. Cumartesi günü kına gecesi ve Pazar günü de düğün olur. Nişanda oğlan evinin kıza hediye getirdiği kumaşlardan elbiseler dikilmiş ve tepsilerin içerisine süslenerek çeyiz olarak konulmuştur. Çeyizler, at arabaları ile alınmaya gelinir. Geli-

¹¹ Raymond Delay Jameson, "Rites de Passage." M.Leach ve J.Fread (Ed.), Standart Dictionary of Folklore, An Mythology and Legend, New York, Funk&Wagnals, 1972, s.946.

nin el emeği ile yaptığı çeyizler en özenli süslenmiş olan at arabasıyla özel olarak taşınır. Çeyiz almaya davul zurna eşliğinde gelinir ve kız evi önünde oyunlar oynanarak çeyizler alınır. Alınan çeyizler gelinle damadın oturacakları yeni eve götürülürler. Tepsilerdeki çeyizler açılır ve duvara önceden gerilen çarşafın üzerine iğnelerle tutturularak asılır ve gelenlere gösterilir.

Cumartesi gecesi köyde *sunma* adı verilen *kına gecesi* yapılır. *Kına gecesi* kız evinde ve kadınlar arasında olur. Gelin "bindallı" adı verilen kıyafeti giyer ve başına kırmızı bir örtü örtülür. Kına, çiçeklerle süslenen bir tepsinin içine konulur. Kınanın üzerine iki çomak arasında sıkıştırılmış bir biçimde para da konur. Bu para kayınpeder tarafından verilmiştir. Gelinin eline kınayı yakma görevi damadın yengesinindir. Yenge kınayı yakarken gelinin avcuna altın koymak zorundadır. Bu esnada davetliler gelinin etrafında ellerindeki mumlar ve defler eşliğinde türküler, maniler ve deyişler söyleyerek dönerler. Kına gecesinde genç kızların ellerinde mumlarla önceleri gelinin, günümüzde de gelinle damadın çevresinde dönülmesi ritinin ortaya çıkışı "ateşin kötü ruh ve etkileri uzaklaştırdığı" inancından kaynaklandığı düşünülebilir.¹²

Bu eğlenceden sonra *tavuk alma* ritüeli gerçekleştirilir. Kız tarafından biri gelin, biri de damat kılığına girer. Bir tane çingeneyi de yanlarına alarak oyun çıkarırlar. Bu kişilerin arkasında köyün gençleri darbukalar eşliğinde kızlı erkekli oğlan evine giderler. Oğlan tarafı bu sırada pişmiş bütün tavukları tepsilerin içine koyarak hazırlamışlardır. Tavukları almadan önce gelinin yanındaki iki arkadaşı gelini saklarlar. Damat gelini aramaya başlar. Eğer gelini bulamaz ise gelinin sağdıçlarına bahşiş verir ve sağdıçlar gelini ortaya çıkarırlar. Bu oyuna köyde *gelin saklama* denilir. Tavuklar alındıktan sonra damadın evinin önünde darbuka çalınır oyun oynanır. Oyun çıkaran çingeneye mutlaka kahve verilir ve çingene uğurlanır. Kına gecesi bu şekilde sonlandırılır.

Pazar günü düğünün gerçekleştiği gündür. Düğün sabahtan *gelin alma* denilen törenin gerçekleştirilmesiyle başlar. Oğlan tarafı davul ve zurna eşliğinde gelinin evine gelir. Gelinin bineceği at, üzerine örtüler örtülerek süslenmiştir. Gelin evden çıkmadan önce *duvak örtme* ve *kuşak bağlama* gelinin babası tarafından yapılır. Gelinin babası üç *İhlas Suresi* ve bir *Fatiha Suresi* okuyarak kuşağı üç kere gelinin beline doladıktan sonra bağlar. Kuşağın üzerinde mutlaka bir bilezik olur. Daha sonra gelinin başına *ala duvak* örtülür. Babası gelini kapı eşiğine kadar götürür ve damada teslim eder. Gelin kendi için hazırlanan ata bindirilir ve atı damat tutar. Bu şekilde bütün köy eğlenceler eşliğinde dolaşılır. Gelin bu törenle yaşayacağı eve gelir. Burada da uygulanan çeşitli ritüeller mevcuttur. Gelin evine girmeden eline bir parmak bal verilir ve evliliği bal gibi tatlı olsun diye kapı eşiğine bu balı sürer. Gelinin başının üzerinden yine evliliğinin şeker gibi tatlı, sorunsuz ve bereketli geçmesi için bir avuç şeker ve bozuk para atılır. Bu gelenek Anadolu'nun birçok yerinde *saçı* ismiyle uygulanmaktadır. *Saçı* âdeti Şamanist Türklerin evlenme törenlerinde de görülmekteydi. Saçı, başka soya mensup olan bir kızı kocasının soyu, ataları ve koruyucu ruhları tarafından yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır. Göçebe kavimlerde süt, kırmızı, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde para saçısı olarak

¹² Nermin Ertendoğ, Sosyal Adet ve Görenekler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977, s.378.

kullanılırdı.¹³ Evine girmeden önce saçının dışında, gelinin başının üzerinden ayna tutulur ve gelin bu aynaya baktırılırdı. Bunun amacı ise gelinin ileride oğlanın ailesine tepeden bakmasını önlemektir. Gelin evine girdikten sonra ise yatağında bir erkek, bir de kız bebek yuvarlanır ki ileride onun da sağlıklı erkek ve kız bebekleri olsun.

Düğün eğlenceleri ise bu ritüeller gerçekleştirildikten sonra başlar. Davetliler bu eğlenceye *okuntu* adı verilen ve davetiye yerine geçen şekerlerin dağıtılmasıyla bir hafta öncesinden çağırılmışlardır. Düğün için oğlan evinde ve kız evinde ayrı ayrı yemekler pişirilmiş ve gelen misafirler için sofralar kurulmuştur. En önemli düğün yemeği *keşkek* ismi verilen; ve buğdayların dövülüp kaynatılarak hazırlandığı yemektir. Kız ve oğlan evinde yemekler yenilip oyunlar oynandıktan sonra düğün sona erer. Damat ve gelin evlerine girerken sağdıçları damadın sırtını yumruklayarak eve sokarlar. Damadın yengesi, bir gece önceden gelin ve damadın yatağına bir çarşaf örter. Düğünün ertesi günü yenge eve gelip bu çarşafı ve damadın adet olarak çarşafın yanına bıraktığı parayı almaya gelir.

Ertesi sabah oğlan annesine yemeğe gitme köyün düğün ritüelleri arasındadır. Oğlan annesinde gelin ve kaynananın arasının hep iyi olması için, yumurta ve ekmek karışımından yapılmış olan *kaynaştırma* ismi verilen yemek yenir. Aynı günün akşamı kız tarafına da yemeğe gidilir. Düğün ritüelleri, gelin mevlidiyle sonlandırılır. Bu mevlit, düğünün birinci haftasında gelinin evine davetliler çağırılarak düzenlenir. Gelin, üzerine çeyizindeki güpürlerle, güne özel olarak hazırlanmış olan kıyafetini giyer ve yine mevlide özel olarak hazırlanan *gelin şerbeti* gelenlere dağıtılır. Mevlit bittikten sonra misafirlere havlu ve yazma gibi hediyeler verilir. Çalışmamızda ele alınan Bozalan köyünün düğün ritüelleri yörede bu şekilde yaşatılmaktadır.

Ölüm ile İlgili Ritüeller:

Ölüm, bedeni hayatın son bulmasıdır. Hayatın diğer safhaları gibi, halkımız ölüm neticesinde de bazı dini uygulamalar yapmış, ölümle ilişkili olarak Azrail ve öbür dünya, hayır hasenatla ilgili bazı inançları taşımıştır. Bunların bir kısmı hala yaşamakta olup Müslümanlıkla iç içedir.¹⁴ Bu inançların uzantılarının çalışmamızda ele alınan Bozalan köyünde de yaşatıldığı belirlenmiştir.

Öncelikle köy halkı arasında ölümü düşündüren belirtilerin olduğu saptanmıştır. Halkın ölümü düşündüren ön belirtilerle ilgili değer yargılarında ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısı ve insanların geleceği bilme isteği etkili olmaktadır.¹⁵ Köyde karga ve baykuş bu belirtilerden sayılmaktadır. Kargaların göz perdelerinin açık olduğuna inanılıp, karga hangi eve bakarak öterse o evden bir ferden öleceği düşünülmektedir. Bunun için karga öttüğünde: "Karga karga, hayır isen gel, şer isen git," denilmektedir. Baykuş da köyde ölüm habercisi olarak kabul edilir ve uğursuz sayılır. Baykuşun konuştuğu evden kısa zamanda bir kişinin öleceği düşünülür.

¹³ Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu Yayinevi, Ankara, 2000, s.167.

¹⁴ Yaşar Kalafat, Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları, ASAM Yayınları, Ankara, 2000, s.259.

Türk boylarında kaçınılmaz son olan ölümün gerçekleşmesi ile mevta için bir devir; yani bu dünya devri kapanmıştır. Artık, bunun üzerine ölen kişinin öbür dünyada rahat etmesini sağlamak, onun ölümünden geride kalanlara bir ölüm veya felaketin gelmemesini temin etmek ve Tanrı tarafından günahlarının affedilmesi için gereken ritüelleri yerine getirmek amacıyla bazı inanç eksenli pratikler yapılmaktadır.¹⁶ Bu pratiklerin yöresel yansıması olarak, köyde ölüm döşeğindeki bir kişinin uzakta göremediği ve hasret kaldığı bir yakını varsa gözü açık gideceğine inanılır. Bunun olmaması için de bu yakınının bir eşyası hastanın üzerine örtülür ve bu yapılırsa huzurlu öleceği düşünülür. Ölünün ruhunun evi bir hafta ziyaret ettiğine inanılır. Ölüler daha eski zamanlarda evlerin bahçesinde yıkandıkları için bu amaçla bahçenin ışıkları açık bırakılır ve mutlaka bir testi su burada bulundurulur. Ölünün, ezan vakitleri bu suyu kullanarak abdest aldığı ve testideki suyun boşaldığı söylenenler arasındadır. Ölen bir kimsenin ölümünden sonraki üç, yedi, kırk, kırk ve elli ikinci günlerinde ve yıl dönümünde ölen kişinin öbür âleme geçişi sırasında güçlkle karşılaşmaması ve günahlarının affedilmesi için ölen kişinin yakınları bazı eylemler içerisine girer. Yemek vermek, dua etmek bunlardan bazılarıdır.¹⁷ Bozalan köyünde ölünün ruhu için ölü evinde bir hafta *Tebareke* okutulur. Bu süreç boyunca evde yemek pişmez, komşular ve tanıdıklar evlerinde yemek pişirip buraya getirirler. *Tebareke*'nin yedinci günü mevlit okutulur. Gelen misafirlere şerbet, tül bent ve havlu gibi eşyalar dağıtılır. Ölen kişinin kırkında, elli ikisinde ve senesinde de mevlit okutularak pilav dağıtmak gerçekleştirilen ritüeller arasındadır.

Araştırmamızda belirttiğimiz tüm bu ritüellerle araştırma alanımız olan Bozalan köyünde “geçiş dönemi ritüelleri” nin bazı noktalarda yöresel değişimlere uğrayarak Türk Dünyası'nda yaygın olan şekilleriyle günümüzde de sürdürülmeye devam ettiği tespit edilmiştir. Bu da “geçiş dönemi” ritüellerinin kültürümüzde ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu bir kez daha göstermektedir.

KAYNAKLAR

Yazılı Kaynaklar:

Altun, Işıl, Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm, Yayıncı Yayınları, İzmit, 2004, s.152.

Boratav Pertev Naili, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, 1999, s.145.

Ergin, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, Ankara, 1964,s.9

Ertendoğ, Nermin, Sosyal Adet ve Görenekler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977, s.378.

¹⁵Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, 2. Baskı, Ankara,1979, s.15.

¹⁶ Yılmaz Yeşil, Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum, Evlenme, Ölüm Gelenekleri), T.C. Eskişehir Valiliği, Ankara 2014, s.247.

¹⁷ L.P.Potapov, Altay Şamanizmi, Çeviri, Metin Ergun, Kömen Yayınları, Konya, 2012, S.85.

İnan, Abdülkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2000, s.167.

Jameson, Raymond Delay, "Rites de Passage." M.Leach ve J.Fread (Ed.), Standart Dictionary of Folklore, An Mythology and Legend, New York, Funk&Wagnals, 1972, s.946.

Kalafat, Yaşar, Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları, Asam Yayınları, Ankara, 2000, s.259.

Örnek, Sedat Veyis, Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, 2. Baskı, Ankara,1979, s.15.

Potapov, L.P., Altay Şamanizmi, Çeviri, Metin ERGUN, Kömen Yayınları, Konya, 2012, S.85.

Yeşil, Yılmaz Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum, Evlenme, Ölüm Gelenekleri), T.C. Eskişehir Valiliği, Ankara 2014, s.65.

Sözlü Kaynaklar:

KK1: Hasibe EVLİ,1954. Doğum yeri, Menemen-İzmir. Eğitim durumu, İlkokul. Ev hanımı. 19.02.2018 tarihinde yapılan görüşme. Görüşme bilgileri Handan Kasımoğlu ve Pınar Akalın arşivindedir.

KK2: Serap EMİR, 1980. Doğum yeri, Menemen-İzmir. Eğitim durumu, Ortaokul. Ev hanımı.19.02.2018 tarihinde yapılan görüşme. Görüşme bilgileri Handan Kasımoğlu ve Pınar Akalın arşivindedir.

KK3: Derya KAYA,1983. Doğum yeri, Bursa. Eğitim durumu, Ortaokul. Ev hanımı. 19.02.2018 tarihinde yapılan görüşme. Görüşme bilgileri Handan Kasımoğlu ve Pınar Akalın arşivindedir.